МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Кваліфікаційна робота
рівень вищої освіти – бакалавр

тема: «Санкційна політика Заходу проти Росії»

Виконав:студент__4__ курсу, групи _P1b22z_
напряму підготовки (спеціальності)
_____052 Політологія_____
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)
_____Колендзян Артем Анатолійович_____
(прізвище, ім’я та по батькові)
Керівник: _Чабанов Василь Григорович,
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології та філософії_
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, учене звання)
Рецензент:_____
(прізвище, ініціали, науковий ступінь, учене звання)

Кам’янець-Подільський – 2026 рік

ЗМІСТ

ВСТУП……3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ……..6

1.1 Поняття та сутність міжнародних санкцій…….6

1.2 Санкції як інструмент зовнішньої політики держав……....12

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХОДУ ПРОТИ РОСІЇ……17

2.1 Передумови запровадження санкцій проти російської федерації……..17

2.2 Роль США та Європейського Союзу у формуванні санкційної політики та їх механізми…….20

РОЗДІЛ 3. НАСЛІДКИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХОДУ ЩОДО РОСІЇ…….29

3.1 Економічні та політичні наслідки санкцій для російської федерації……..29

3.2 Оцінка ефективності санкційної політики Заходу……...35

ВИСНОВКИ……..38

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……41

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Санкційна політика є одним із ключових інструментів сучасних міжнародних відносин, що використовується державами та міжнародними організаціями для впливу на поведінку інших суб'єктів світової політики без застосування військової сили. Санкції набули особливої актуальності в умовах загострення міжнародної безпекової ситуації, зокрема у зв'язку з агресивною політикою російської федерації. Західні держави, насамперед США та країни Європейського Союзу, активно використовують економічні, фінансові, секторальні та персональні санкції як інструмент стримування та тиску.

Санкції стали важливим елементом геополітичного протистояння, спрямованого на обмеження ресурсного потенціалу держави-агресора, зміну її зовнішньополітичного курсу та забезпечення міжнародної безпеки. Водночас санкційна політика супроводжується складними економічними наслідками як для об'єкта санкцій, так і для країн, які їх запроваджують, що зумовлює необхідність комплексного аналізу її ефективності, механізмів реалізації та довгострокових наслідків.

Враховуючи масштабність та багаторівневий характер санкційного тиску на російську федерацію, вивчення санкційної політики Заходу є важливим для розуміння сучасних тенденцій у міжнародній політиці, а також оцінки її впливу на світову економіку та систему міжнародних відносин.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі санкційної політики Заходу проти російської федерації, її формування, механізмів реалізації та наслідків для міжнародної системи і держави-об'єкта санкцій.

Визначена мета зумовила постановку наступних **завдань:**

1. Розкрити поняття та сутність міжнародних санкцій.
2. Визначити роль санкцій як інструменту зовнішньої політики держав.

3. Проаналізувати передумови запровадження санкцій проти російської федерації.

4. Дослідити роль США та Європейського Союзу у формуванні санкційної політики та основні механізми її реалізації.

5. Охарактеризувати економічні та політичні наслідки санкцій для російської федерації.

6. Здійснити оцінку ефективності санкційної політики Заходу.

Об'єктом дослідження є санкційна політика як інструмент міжнародних відносин.

Предметом дослідження виступають особливості формування, механізми реалізації та наслідки санкційної політики Заходу щодо російської федерації.

Для досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань у бакалаврській роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження.** За допомогою методу аналізу було досліджено сутність міжнародних санкцій та їх роль у зовнішній політиці держав. Системний підхід дозволив розглянути санкційну політику як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що включає політичні рішення, економічні інструменти та міжнародні механізми реалізації. Порівняльний метод застосовувався для аналізу підходів різних акторів міжнародних відносин до формування та впровадження санкцій. Методи індукції та дедукції дали змогу узагальнити результати дослідження та сформулювати обґрунтовані висновки.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному узагальненні сучасної санкційної політики Заходу щодо російської федерації з урахуванням її багаторівневого характеру, поєднання економічних і політичних інструментів впливу, а також оцінки її ефективності в умовах глобалізованої економіки та трансформації міжнародної системи безпеки.

Практичне значення отриманих результатів. Основні теоретичні положення та висновки під час дослідження роботи можуть використовуватися

студентами під час написання дипломної чи магістерської роботи, при підготовці матеріалів для науково-практичних конференцій, складання навчально-методичних матеріалів тощо.

Структура й обсяг роботи. Бакалаврська робота складається з трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 44 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

1.1 Поняття та сутність міжнародних санкцій

Наукова дискусія навколо визначення терміна «санкції» в міжнародному праві триває вже понад десятиліття. За цей час стало зрозуміло, що питання санкцій має, перш за все, концептуальний характер. Це означає, що вивчення цих заходів зазвичай відбувається крізь призму певної концепції праворозуміння, яка пояснює сутність і призначення права загалом і міжнародного права зокрема. У зв'язку з цим, у контексті санкцій, одним із вирішальних факторів, що впливає на їх визначення, встановлення ознак і навіть визнання факту існування таких заходів у міжнародному праві, є погляди вченого – представника певної школи міжнародного права. Тому, уникаючи детального огляду всіх висловлених поглядів, вважається доцільним розглянути ті з них, які мали суттєвий вплив на формування наукових уявлень про інститут санкцій у міжнародному праві [7, с. 153].

Хронологічно першими з них є погляди правового позитивізму XIX століття, які розглядали право як наказ суверена, закріплений санкцією. У цьому сенсі санкції представлялися радше як форма міжнародно-правової відповідальності, тобто засіб вираження несприятливих наслідків міжнародного правопорушення, які має нести держава-порушник. Більше того, санкції зображувалися як необхідна характеристика права. Ця теза призвела до висновку, що відсутність суверена в міжнародному праві свідчить про відсутність санкцій, а отже, про неіснування міжнародного права як системи права.

Натомість, вже у XX столітті позитивізм перестав наділяти санкції роллю невід'ємного елемента права та визнав міжнародне право правовою системою, яка, однак, на відміну від національних правових систем, позбавлена централізованого

апарату влади із законодавчими, судовими та правоохоронними повноваженнями. Натомість міжнародне право зображується як високодецентралізований правопорядок, де немає органів, наділених компетенцією створювати та застосовувати правові норми, а також встановлювати факти їх порушення та накладати санкції. Ці повноваження залишалися у володінні держав. Останні користуються правом застосовувати індивідуальні санкції, якими, як вважав Г. Кельзен, є війна та репресії.

Подібні погляди висловлював Й. Кунц, наголошуючи, що в рамках міжнародного правопорядку кожна держава виступає як judex in causa sua (суддя у своїй справі), який самостійно тлумачить правові норми, встановлює правопорушення та особу, винну в його вчиненні, а також самостійно обирає санкції та несе відповідальність за їх застосування. Вчений також погоджується з твердженням, що загальне міжнародне право знає санкції у формі війни та репресій, але з певним застереженням. Таким чином, хоча репресії можна було б вважати санкціями, оскільки ці заходи збройного та незбройного характеру, відповідно до вимог міжнародного права, застосовувалися у відповідь на спочатку скоєне правопорушення, прирівнювання війни до санкцій виглядало дещо сумнівним. Адже до певного моменту jus ad bellum залишався значною мірою необмеженим, і держави могли розпочати війну в будь-який час і з будь-якої причини [7, с. 154].

У Статуті ООН термін «санкції» не згадується, а використовується поняття «примусові дії». Однак, науковці та експерти мають власні погляди на визначення цих понять. Зокрема, Н. Якимчук визначає санкції як правові заходи негайного реагування на порушення права різного характеру, від посягання на державний суверенітет до вчинення злочину міжнародного характеру, що мають тимчасовий характер, застосування яких відбувається переважно шляхом реалізації примусових заходів, що реалізуються із застосуванням норм конституційного, фінансового, адміністративного, економічного, кримінально-процесуального, виконавчого, господарсько-процесуального та інших галузей права [26, с. 80].

У свою чергу, Ю. Седляр окреслив визначення міжнародних санкцій як односторонніх або колективних примусових дій невійськового характеру (дипломатичних, торговельно-економічних, фінансових, культурних), що ініціюються та застосовуються проти однієї або кількох держав з метою примусити їх змінити свою зовнішньополітичну поведінку, виконати зобов'язання, які вони взяли на себе щодо підтримки міжнародного миру та безпеки [19, с. 15].

Дослідник В. Ведикал вважає, що в міжнародному публічному праві поняття «санкції» пов'язане не з видами відповідальності, а з примусовими заходами [3, с. 575].

Інший дослідник, Р. Абдуллаєв, розглядає санкції як примусові заходи щодо держави-правопорушника, які мають місце, якщо така держава відмовляється добровільно нести міжнародно-правову відповідальність або не понесла її в повному обсязі [1, с. 35].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначені підходи, доречно зазначити, що міжнародні санкції слід розглядати як примусові заходи індивідуального або колективного характеру, передбачені міжнародним правом, які застосовуються суб'єктами міжнародних відносин з метою припинення правопорушення, відновлення порушеного правопорядку та спонукання держави-правопорушника до виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань.

Характерною рисою сучасних міжнародних відносин є те, що санкції виходять на перший план у міжнародній політиці та витісняють традиційну дипломатію. Водночас санкції наділені протекціоністськими, деглобалізаційними та регуляторними ознаками, служать геополітиці та впливають насамперед на економіку. Санкції дедалі частіше виступають як захисні заходи та інструменти для просування національних інтересів конкретних держав, тобто набувають суто протекціоністських характеристик у досягненні конкурентних переваг.

У сучасних умовах санкції набувають особливого значення як один з ключових інструментів впливу в міжнародних відносинах. Їх активне використання

провідними державами світу свідчить про трансформацію механізмів забезпечення міжнародної безпеки, де пріоритет все більше надається невійськовим формам примусу.

Міжнародно-правові санкції завжди є проявом повноважень суб'єктів міжнародного права, що виражаються у формах, властивих цим повноваженням та визначаються характером примусових заходів, а саме у формі політичних (розрив дипломатичних відносин, припинення членства або виключення з ООН, інших міжнародних організацій), економічних (повне або часткове переривання економічних відносин) та військових санкцій. Застосування міжнародно-правових санкцій завжди відбувається незалежно та всупереч волі правопорушника та є зовнішньою реакцією, спричиненою вольовим актом суб'єктів міжнародного права, спрямованим на примус правопорушника до виконання зобов'язань, що випливають з його відповідальності. Це реалізація права суб'єктів міжнародного права, яка має на меті забезпечити примусове здійснення захисних міжнародно-правових відносин шляхом санкційних міжнародно-правових відносин [4, с. 20].

До ключових ознак міжнародно-правових санкцій належать:

– примусовий характер;

– спрямованість на державу-порушника;

– наявність міжнародно-правової основи;

– зовнішній характер впливу;

– цілеспрямована спрямованість на зміну поведінки суб'єкта міжнародного права.

Поєднання цих ознак дозволяє відрізнити санкції від інших форм міжнародного впливу.

Дослідниця Ю. Сиротенко поділяє міжнародно-правові санкції на індивідуальні (самодопомога) та колективні. Індивідуальні санкції включають відплату, репресії, невизнання, розрив дипломатичних відносин та самооборону,

тоді як колективні санкції включають відмову від вступу до міжнародної організації, призупинення прав держави, її виключення з міжнародного спілкування, а також колективні збройні заходи.

Репресії визначаються як законні заходи, що вживаються у відповідь на недружні, але законні дії іншої держави та не виходять за межі міжнародного права. Репресії, навпаки, мають примусовий характер і застосовуються у відповідь на міжнародне правопорушення, припиняючись після досягнення мети.

Невизнання означає відмову держав визнавати правові наслідки незаконних дій, зокрема територіальних змін або політичних режимів. Розрив дипломатичних відносин є формою політичного тиску та демонстрацією незгоди. Самооборона є особливим видом санкцій і, згідно зі статтею 51 Статуту ООН, допускається лише у відповідь на збройний напад.

Колективні санкції реалізуються переважно через міжнародні організації у формі позбавлення права голосу, представництва, отримання допомоги, тимчасового призупинення або виключення з членства. Колективні збройні заходи мають винятковий характер і застосовуються лише у разі загрози міжнародному миру та безпеці після вичерпання інших засобів впливу [20, с. 2-3].

Оскільки Статут ООН як міжнародний договір має регулятивний та імперативний характер, його положення підлягають виконанню всіма його учасниками. Водночас обов’язковий характер цілей та принципів установчого документа ООН визначає особливе значення статутних положень для організації та регулювання міждержавних відносин, оскільки такі положення, і особливо ті з них, що стосуються підтримання міжнародного миру та безпеки та заходів щодо деблокування конфліктних ситуацій, спрямовані на створення сприятливих умов для реалізації цілей організації відповідно до принципів, на яких ґрунтується її діяльність. Згідно зі статтею 53 Віденської конвенції про право договорів, імперативна норма загального міжнародного права – це «норма, визнана та

прийнята міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, від якої не допускається жодне відступлення».

Таким чином, механізм санкцій ООН має універсальний характер, який полягає в наступному:

– ООН має повноваження застосовувати примусові заходи для відновлення та підтримки міжнародного миру проти всіх суверенних держав, навіть якщо вони не є членами Організації, у випадках, коли Рада Безпеки визначить, що дії будь-якої з них можуть становити загрозу міжнародному миру. Частина 7 стаття 2 Статуту ООН уточнює це положення-принцип, згідно з яким «Статут жодним чином не надає ООН права втручатися у внутрішню юрисдикцію будь-якої держави», не впливає на застосування примусових заходів згідно з Розділом VII Статуту ООН;

– Статут ООН визначає компетенцію щодо санкцій інших суб'єктів міжнародних відносин. Наприклад, стаття 51 Статуту ООН передбачає право на «індивідуальну або колективну самооборону у разі збройного нападу». Але ця теза знаходить своє найбільше підтвердження в пункті 6 статті 2 Статуту, згідно з яким «Організація забезпечує, щоб держави, які не є її членами, діяли відповідно до цих принципів, оскільки це може бути необхідним для підтримки міжнародного миру та безпеки» [19, с. 55].

Отже, міжнародні санкції – це складне та багатогранне явище в системі міжнародного права, яке по-різному тлумачиться вченими залежно від теоретичних підходів. Водночас їхня сутність полягає у застосуванні примусових заходів до держави-порушника з метою забезпечення дотримання норм міжнародного права. Сучасна практика свідчить про зростання ролі санкцій як ефективного інструменту впливу, що поєднує правовий та політичний характер.

1.2 Санкції як інструмент зовнішньої політики держав

У сучасних міжнародних відносинах санкції є одним із ключових інструментів зовнішньої політики держав, що дозволяє їм впливати на поведінку інших суб'єктів без застосування військової сили. Вони поєднують економічні, політичні та дипломатичні засоби тиску та використовуються для досягнення цілей зовнішньої політики, зокрема, для зміни політики держави-порушника, забезпечення дотримання міжнародного права та підтримки міжнародної безпеки.

Пропонування економічної винагороди або приховування економічних вигод з метою змусити міжнародних суб'єктів робити те, чого вони б інакше не робили, означає використання санкцій як інструменту зовнішньої політики, і, на думку Болдуїна, це найкраще визначає економічне державне мистецтво. Методи управління державою як спроби державного впливу мають три основні компоненти. Інструмент економічної політики переважно базується на переговорах (дипломатія) або силі (військове державне управління), економічне державне управління включає інструменти, спрямовані на вплив на виробництво та споживання.

На нашу думку, санкції слід розглядати як частину ширшої системи інструментів зовнішньої політики, поряд з дипломатією та військовою силою. На відміну від останніх, санкції є менш витратним та гнучкішим засобом впливу, що дозволяє державам демонструвати свою позицію та чинити тиск без прямого збройного втручання.

Більше того, існує ймовірність, коли сфера впливу спрямована на певних міжнародних акторів, і таких акторів часто називають мішенню. Також спроба впливу стосується певного аспекту поведінки об'єкта, який країна-відправник сприймає як небажаний і хоче змінити. Його також можна назвати мішенню. Варто зазначити, що політична якість дії є функцією співвідношення загального впливу, але не є функцією масштабу. Це означає, що бажання вплинути на ставлення іншої

держави до прямих іноземних інвестицій є не менш політичним, ніж спроба вплинути на підтримку прав людини.

Економічне управління державою фактично використовується для здійснення економічної влади. Воно використовується для створення загрози або пошкодження матеріальності об'єкта, де в результаті «мішень», під гнітом зобов'язань, діє відповідно до неприйнятної політики та/або провокує політичну дезінтеграцію. Однак, санкції не обов'язково мають бути жорсткими, щоб спрацювали [8, с. 8].

Міжнародні санкції можуть бути реалізовані в кількох вимірах: дипломатичному, економічному, політичному, військовому тощо. Дипломатичні міжнародні санкції – це політичні заходи, спрямовані на вираження несхвалення або невдоволення певною дією шляхом міжнародної та політичної ізоляції держави-мішені. Дипломатичні санкції реалізуються у формі скорочення контактів між державами, вислання певної кількості представників дипломатичного корпусу, найгострішим втіленням дипломатичних санкцій може бути припинення дипломатичних відносин між конфліктуючими сторонами.

Застосування міжнародних санкцій також передбачає використання політичних засобів, спрямованих на протидію незаконним діям країн-порушниць. Такі дії дозволяють застосовувати механізм міжнародного осуду, часткової ізоляції, що призводить до негативних змін в іміджі держави-порушниці. Політичні санкції передбачають обмеження або виключення порушника з міжнародних організацій, заборону на в'їзд певних осіб.

Військові санкції передбачають силове втручання, інтервенцію, вторгнення тощо. Деякі вчені включають до військових санкцій ембарго на постачання озброєнь, переривання військового співробітництва, припинення допомоги у навчанні військовослужбовців країни, на яку поширюються санкції, тощо.

Економічні санкції мають у своєму арсеналі набагато ширший спектр методів і засобів, і сьогодні використовуються значною кількістю країн та міжнародних організацій. Економічні санкції є найбільш поширеними у застосуванні. Засобами

економічних санкцій є «заморожування» фінансових активів держави-порушника (або іншого суб'єкта міжнародних відносин), ембарго (часткова або повна заборона на торгівлю чи купівлю/продаж певних товарів), торговельний бойкот, введення додаткових мит тощо.

Існують три види економічних санкцій, критерієм розмежування яких є завдана ними економічна шкода: інструментальні, каральні, символічні. Економічні санкції можуть бути повномасштабними (застосовуються до економіки всієї країни), секторальними (застосовуються до певних секторів економіки), цільовими (обмежують економічну діяльність окремих фізичних або юридичних осіб). Варто наголосити, що сучасні міжнародні економічні відносини мають у своєму розпорядженні низку заходів, спрямованих на протидію порушенням. Ряд таких заходів застосовується після порушення, але є й ті, що реалізуються як превентивні заходи. За даними вчених, економічні санкції призводять до суттєвих змін у поведінці порушників міжнародного порядку у 40% випадків. Однак варто наголосити, що вимірювання ефективності санкцій – це досить складний процес, який вимагає врахування значної кількості факторів. Це часто є проблематичним, якщо можливо [14, с. 72-73].

Таким чином, різноманітність форм санкцій свідчить про їхню універсальність як інструменту зовнішньої політики, який може бути адаптований до конкретних цілей та умов міжнародної взаємодії. Вибір типу санкцій залежить від характеру порушення, політичних інтересів держави та очікуваного результату впливу.

Існує також ряд рівнів, на яких реалізуються міжнародні санкції: глобальний, міждержавний, секторальний (санкції запроваджуються окремими установами або в окремих секторах), корпоративний, індивідуальний. Обсяг, підстави, форми, тривалість санкцій варіюються залежно від їх мети, характеристик держав, проти яких вони запроваджуються, балансу сил між ними та інших параметрів [9, с. 7].

Хоча економічні санкції завжди спрямовані на досягнення цілей зовнішньої політики, іноді вони допомагають виконувати важливі внутрішньополітичні завдання. Наприклад, уряди можуть вдаватися до економічних санкцій, щоб продемонструвати лідерство на міжнародній арені, з метою посилення почуття патріотизму та політичної підтримки серед населення, уникнення участі у бойових діях, щоб дати сигнал іншим державам, які можуть вирішити зробити в майбутньому крок, що суперечить нормам міжнародного права, щоб задовольнити інтереси певних лобістських груп щодо обмежень імпорту [16, с. 12].

Водночас ефективність санкцій як інструменту зовнішньої політики значною мірою залежить від їхньої легітимності, масштабів застосування та рівня міжнародної підтримки. Односторонні санкції часто викликають суперечки, тоді як колективні заходи мають більшу політичну вагу та вплив.

Важливим є питання легітимності запровадження будь-якого виду санкцій. Це може бути ступінь загрози – запровадження міжнародних санкцій допускається лише в ситуації, існування якої Рада Безпеки Організації Об’єднаних Націй визначає як загрозу миру, порушення миру або акт агресії. Крім того, необхідно зробити правильний вибір мети: перш за все, це припинення міжнародних порушень, відновлення міжнародного порядку, створення умов для виконання об’єктом зобов’язань, що випливають з норм відповідальності.

Звичайно, санкції – це засіб, який слід використовувати лише тоді, коли всі мирні засоби вичерпано для вирішення спору чи конфлікту та підтримки або відновлення міжнародного миру та безпеки. Також необхідно дотримуватися критерію пропорційності санкцій. Виходячи з цього критерію, санкції за своїм характером та інтенсивністю повинні бути порівнянні з характером та наслідками міжнародного правопорушення та не повинні перевищувати межі, необхідні для досягнення цілей санкцій.

Важливим є баланс примусу та наслідків. Реалізація такого критерію, як збалансоване врахування наслідків, передбачає об’єктивну оцінку

короткострокових, довгострокових соціально-економічних та гуманітарних наслідків санкцій як для об’єкта санкцій, так і для третіх держав [21, с. 84].

Таким чином, санкції є важливим інструментом зовнішньої політики держав, що поєднує економічні, політичні та дипломатичні засоби впливу. Вони дозволяють чинити тиск на держави-порушниці без застосування військової сили, забезпечуючи досягнення цілей зовнішньої політики. Водночас їх ефективність залежить від характеру їх застосування, рівня міжнародної підтримки та дотримання принципів легітимності та пропорційності.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХОДУ ПРОТИ РОСІЇ

2.1 Передумови запровадження санкцій проти російської федерації

Російсько-українська війна (з 2014 року) – збройна агресія російської федерації проти суверенітету та територіальної цілісності України.

Етапи: 20.02.2014-23.02.2022 – гібридна війна; з 24.02.2022 – масштабне вторгнення росії в Україну. Найбільший конвенційний військовий конфлікт у Європі після Другої світової війни, який продемонстрував неефективність механізмів глобальної системи безпеки та системи міжнародного права.

Саме ці події стали відправною точкою для формування санкційної політики Заходу щодо російської федерації, оскільки збройна агресія вимагала негайної міжнародної відповіді у вигляді політичного та економічного тиску.

Передумови для російської агресії у 2014-2024 роках проти незалежної України сформувалися з часів розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік та перших років сучасної незалежності України. Розпад Радянської імперії та комуністичного блоку наприкінці ХХ століття став випробуванням для багатьох народів.

Ситуація у російсько-українських відносинах загострилася через небажання України брати безпосередню участь у євразійській інтеграції під егідою росії, натомість – активізацію співпраці України з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), а також загалом успішний хід процесів демократизації в Україні. Помаранчева революція та Революція Гідності стали підтвердженням курсу на демократизацію, європейську та євроатлантичну інтеграцію України. Росія розглядала все це як загрозу своєму домінуванню на

пострадянському просторі та використовувала як привід для агресії проти України [10].

У довгостроковій перспективі такі процеси створили основу для конфліктів на пострадянському просторі, що згодом вплинуло на характер та масштаби санкційної політики західних держав. Ці процеси стали не лише причиною загострення відносин між росією та Україною, але й важливим сигналом для західних держав про необхідність стримування ревізіоністської політики російської федерації. Надалі саме ці фактори визначили підтримку України з боку Заходу, зокрема шляхом використання санкцій як інструменту впливу.

З 20.02.2014 року російська агресія розгорнулася у формі гібридної війни, яка супроводжувалася окупацією та незаконною анексією української території – Автономної Республіки Крим, частин Донецької та Луганської областей. Саме 20.02.2014 року Збройні Сили російської федерації вперше порушили порядок перетину державного кордону України через Керченську протоку та розпочали операцію із захоплення Кримського півострова. Це було актом неприпустимого порушення норм і принципів міжнародного права, суверенітету та територіальної цілісності України [10].

Анексія Криму у 2014 році стала прямим поштовхом для запровадження перших санкцій проти російської федерації з боку Сполучених Штатів, Європейського Союзу та їхніх союзників. Цей етап ознаменував перехід від політичного осуду до практичного застосування обмежувальних заходів, спрямованих на зміну поведінки держави-агресора.

Важливою передумовою для запровадження санкцій також була трансформація геополітичного середовища у Східній Європі після закінчення Холодної війни. Розширення НАТО та Європейського Союзу на схід, а також поступова інтеграція пострадянських держав у західні політичні та економічні структури сприймалися російською федерацією як виклик її стратегічним інтересам. У цьому контексті Україна набула ключового значення як держава на

перетині сфер впливу, а її євроінтеграційний курс розглядався росією як загроза власній регіональній гегемонії. Це був один із системних факторів, що призвели як до ескалації конфлікту, так і до подальшої реакції Заходу у вигляді санкційної політики [27].

Окрему роль у формуванні передумов санкційної політики відіграв енергетичний фактор, зокрема залежність країн Європейського Союзу від постачання російських енергоресурсів. До 2022 року значна частина європейських держав імпортувала природний газ та нафту з росії, що обмежувало можливості для негайної та жорсткої санкційної відповіді. Водночас, після початку повномасштабної агресії відбулося переосмислення енергетичної безпеки, що стало одним із стимулів для поступового посилення санкцій та зменшення залежності від російських ресурсів [5].

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало якісно новим етапом конфлікту, який суттєво змінив підходи Заходу до санкційної політики. Якщо у 2014-2021 роках санкції мали переважно обмежений та поступовий характер, то після 2022 року вони стали системними, масштабними та скоординованими. Це було пов’язано не лише з розширенням військової агресії, а й з усвідомленням загрози європейській та світовій безпеці, що вимагало більш рішучих економічних та політичних заходів впливу на державу-агресора [29].

Важливою передумовою формування санкційної політики Заходу була активна дипломатична діяльність України, спрямована на мобілізацію міжнародної підтримки. Українська держава послідовно ініціювала розгляд питання російської агресії на форумах міжнародних організацій, зокрема ООН, Ради Європи та ОБСЄ, наголошуючи на необхідності колективної відповіді. Така позиція сприяла формуванню консолідованого бачення серед західних партнерів щодо необхідності застосування санкцій як інструменту політичного та економічного тиску на російську федерацію [11].

Збройна агресія російської федерації була засуджена міжнародною спільнотою. Як окремі держави, так і міжнародні інституції однозначно кваліфікували силові дії російської федерації проти України як акт агресії. У висновках Європейської Ради, прийнятих на позачерговому засіданні міністрів закордонних справ 3 березня 2014 року, зазначено: «Європейський Союз рішуче засуджує явне порушення суверенітету та територіальної цілісності України актами агресії, скоєними Збройними силами Росії, а також дозвіл на їх застосування на території України, прийнятий 1 березня 2014 року Радою Федерації Росії» [18, с. 37]. Така консолідована позиція міжнародної спільноти стала основою для подальшого розширення санкційного тиску на Російську Федерацію.

Підсумовуючи, слід зазначити, що запровадження санкцій проти російської федерації було зумовлене комплексом взаємопов'язаних факторів, які мають як довгостроковий, так і ситуативний характер. Серед ключових передумов варто виділити геополітичне протистояння між росією та Заходом, курс України на європейську інтеграцію, а також систематичне порушення російською федерацією міжнародного права. Вирішальним фактором стала збройна агресія проти України, яка викликала консолідовану реакцію міжнародної спільноти. У цьому контексті санкції постали як інструмент політичного та економічного впливу, спрямований на стримування агресивної поведінки держави та підтримку міжнародного права.

2.2 Роль США та Європейського Союзу у формуванні санкційної політики та їх механізми

Анексія Криму у 2014 році стала поворотним моментом у відносинах між росією та Заходом, зокрема Європейським Союзом. До цього санкційна політика ЄС щодо Росії була майже відсутня, оскільки Брюссель та москва прагнули побудувати стратегічне партнерство. Однак після подій лютого-березня 2014 року, коли російські війська фактично окупували український півострів, а Кремль згодом

оголосив про його «приєднання» до російської федерації, ЄС разом зі США та іншими міжнародними партнерами вирішили запровадити санкції проти росії.

Перший пакет санкцій ЄС було прийнято ще в березні 2014 року, одразу після так званого «референдуму» в Криму, який не був визнаний жодним демократичним урядом світу. Ці санкції включали обмежувальні заходи проти осіб, причетних до анексії – російських чиновників, військовослужбовців та пропагандистів. Їм було заборонено в'їзд до країн ЄС, а їхні активи в європейських банках були заморожені.

Влітку 2014 року санкції стали жорсткішими. ЄС запровадив секторальні обмеження, які торкнулися ключових секторів російської економіки – фінансового, оборонного та енергетичного. Важливим фактором посилення санкцій стало збиття рейсу MH17 у липні 2014 року, відповідальність за яке було покладено на підтримуваних росією бойовиків. Саме після цього багато європейських держав, які раніше займали поміркована позицію (зокрема, Німеччина, Франція, Італія), почали активніше підтримувати санкційну політику.

Санкції проти Криму стали окремим напрямком санкційної політики ЄС. Брюссель повністю заборонив торгівлю з півостровом, обмежив інвестиції та заборонив європейським компаніям працювати в Криму, а також постачати туди товари та технології. Це включало заборону на імпорт товарів з Криму, інвестиції в кримську нерухомість та ембарго на певні технології, що використовуються в секторах, пов'язаних з нафтою, газом, телекомунікаціями та транспортом. Суднам також заборонили заходити до портів Криму та Севастополя. Крім того, було запроваджено обмеження на в'їзд до ЄС для осіб, які сприяли окупації Криму та дестабілізації ситуації на сході України, а також прийнято рішення про заморожування їхніх рахунків [17, с. 218].

Незважаючи на всі ці обмеження, росія продовжувала свою гібридну війну на Донбасі, і бойові дії лише посилювалися. У відповідь ЄС продовжив розширювати санкції – майже щомісяця додавалися нові списки осіб та компаній. Але водночас у Брюсселі все ще зберігалися ілюзії щодо можливості «перезавантаження» відносин,

тому санкційний тиск, хоч і серйозний, не був тотальним. 24 лютого 2022 року стало точкою неповернення у відносинах між росією та Заходом. Якщо раніше ЄС намагався балансувати між санкційним тиском та можливістю діалогу, то після початку повномасштабного вторгнення всі ілюзії щодо «відновлення нормальних відносин» зникли. Реакція була миттєвою: у перші ж дні Брюссель почав приймати безпрецедентні пакети санкцій, масштаб яких був набагато жорсткішим, ніж у 2014 році [17, с. 219].

Варто зазначити, що перший пакет санкцій був запроваджений Європейським Союзом та окремими країнами на визнання російською федерацією так званих «ДНР» та «ЛНР». У рамках цього пакету ЄС застосував обмеження проти депутатів Державної Думи Росії, які підтримали відповідне рішення, а також проти фізичних та юридичних осіб, причетних до підриву суверенітету України. Окремі держави-члени ЄС також вжили національних заходів, зокрема, Німеччина призупинила сертифікацію газопроводу «Північний потік-2», а Велика Британія запровадила санкції проти російських банків та низки бізнесменів.

З 24 лютого 2022 року Європейський Союз, у координації з партнерами, запровадив комплекс обмежень у фінансовій, енергетичній, транспортній та технологічній сферах, включаючи часткове відключення російських банків від системи SWIFT та заморожування активів Центрального банку російської федерації. Водночас, початкові пакети санкцій не забезпечили негайного стримуючого ефекту проти військової агресії росії, але стали важливим інструментом довгострокового економічного та політичного тиску.

Згодом санкційна політика ЄС поступово посилювалася, зокрема в енергетичному секторі. Було прийнято рішення про обмеження імпорту російської нафти, що дозволило європейським країнам зменшити свою залежність від російських енергоресурсів. Крім того, поступове введення нових пакетів санкцій передбачало розширення персональних обмежень, посилення експортного контролю та боротьбу з обходом санкцій [22, с. 736].

Окремою сферою санкцій став оборонний сектор. Росія була майже повністю відрізана від західних технологій, необхідних для виробництва сучасної зброї, мікроелектроніки, програмного забезпечення та промислового обладнання. Це вплинуло на військово-промисловий комплекс, ускладнивши ремонт техніки, виробництво ракет, безпілотників та іншої високотехнологічної зброї.

Крім того, ЄС запровадив безпрецедентні персональні санкції: під обмеження потрапили тисячі російських чиновників, олігархів, пропагандистів та воєнних злочинців. Активи російських бізнесменів у Європі були заморожені, а яхти, вілли та елітна нерухомість конфісковані. Ще однією важливою зміною стало поступове закриття європейського ринку для російського бізнесу. Багато російських компаній втратили доступ до європейських ринків; обмеження торкнулися торгівлі, логістики, авіації та транспорту [23].

Для кращого контролю за дотриманням санкцій Європейська Комісія активізувала роботу своїх торгових та митних органів щодо виявлення перенаправлення товарів через треті країни, які можуть виступати «обхідними шляхами» до росії. Вона також підтримує діалог з цими країнами для порівняння статистичних даних, оцінки ризиків та розробки спільних дій. Крім того, ЄС отримує дані від приватного сектору про схеми обходу санкцій та шукає шляхи їх запобігання. Так, 23 червня 2023 року в рамках 11-го пакету санкцій ЄС запровадив новий інструмент, спрямований на боротьбу з обходом обмежень через треті країни. Він стосується товарів високого ризику, які, незважаючи на санкції, все ще потрапляють до росії. Новий механізм дозволяє ЄС забороняти експорт таких товарів до країн, що сприяють реекспорту до російської федерації, а також обмежувати пов’язані з ними послуги [6, с. 322].

У своїй санкційній політиці Сполучені Штати Америки спираються на низку резолюцій та указів, що визначають як рамки, так і обсяг обмежень, що застосовуються проти російської федерації. Водночас санкційний режим США являє собою конгломерат рішень, прийнятих різними установами та агентствами

федерального уряду та парламенту. У цьому вимірі ключовими інституціями є відповідні комітети обох палат Конгресу (насамперед комітети з питань торгівлі, зовнішньоекономічних зв'язків та безпеки), Міністерство торгівлі, Міністерство фінансів (зокрема, Бюро фіскальної служби), Міністерство юстиції та Державний департамент (задіяний переважно у питаннях політичних санкцій та висвітлення роботи санкційного режиму на міжнародній арені). Сполучені Штати систематично посилюють санкційний тиск на російську федерацію з 2014 року, зосереджуючись переважно на обмеженні доступу російського військово-промислового комплексу до сучасних технологій та зменшенні потенціалу російської економіки у сфері міжнародної торгівлі. Водночас санкції були здебільшого реакцією на провокації з боку росії та не носили систематичного характеру. Ще до повномасштабного вторгнення Сполучені Штати почали запроваджувати превентивні санкції, спрямовані на попередження росії про подальшу ескалацію [12, с. 4].

Важливу роль у реалізації санкційної політики США відіграє Управління з контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів США, яке безпосередньо відповідає за адміністрування та застосування економічних і фінансових санкцій. Саме OFAC формує та оновлює санкційні списки фізичних та юридичних осіб, контролює дотримання обмежень американськими та іноземними суб'єктами, а також ліцензує операції, які можуть бути дозволені у виняткових випадках. У рамках своєї діяльності OFAC використовує як первинні, так і вторинні санкції, що дозволяє йому поширювати санкційну дію не лише на безпосередніх суб'єктів порушень, а й на третіх осіб, які з ними співпрацюють. Такий підхід забезпечує високий рівень екстериторіальності санкційної політики США та значно підвищує її ефективність у глобальному масштабі.

21 лютого 2022 року США запровадили заборону на фінансування та інвестиції в так звані «ДНР» та «ЛНР», а також заборонили громадянам США торгувати з ними. 22 та 23 лютого було запроваджено санкції проти банків, що фінансують оборонну промисловість (ВЕБ, Промзв'язбанк та їхні 42 дочірні

компанії, включаючи ФК ЦСКА), дітей високопосадовців росії, а також проти угоди з російськими облігаціями федеральної позики на вторинному ринку. 23 лютого було запроваджено санкції проти швейцарської компанії Nord Stream 2 AG, яка є оператором газопроводу Nord Stream 2, та її генерального директора Маттіаса Варніга. Більшість цих кроків були підтримані європейськими союзниками США та додатково підкріплені пакетами санкцій як з боку Сполучених Штатів, так і з боку Європейського Союзу [12, с. 5].

Починаючи з 24 лютого 2022 року, Сполучені Штати продовжують систематично запроваджувати санкції проти російської політичної та економічної систем. Паралельно з військовим напрямком та напрямком макрофінансової допомоги, саме напрямок санкцій став ключовим у політиці підтримки України. Основними цілями санкцій США були недопущення відновлення російського військового потенціалу шляхом перекриття доступу до західних технологій та сировини, максимальне обмеження контактів російської економіки та російської науки із зовнішнім світом та поступове економічне послаблення російської системи.

Систему американських санкцій проти росії можна розділити на кілька категорій: економічні та фінансові обмеження, індивідуальні санкції та запровадження відповідальності за спроби ухилення від санкцій.

Так, економічні та фінансові обмеження включають експортний контроль, обмеження торгівлі, запровадження додаткових тарифів, встановлення верхньої межі ціни на нафту, а також окремі резолюції та законопроекти Конгресу з низки питань.

Що стосується індивідуальних санкцій, то вони спрямовані на конкретних фізичних або юридичних осіб з фінансовими (зокрема, заморожування активів, заборона доступу до фінансових ринків та заборона певних ділових операцій), торговельними або туристичними обмеженнями, а також іншими санкціями [15].

Застосування вторинних санкцій у системі США є ключовим елементом тиску, оскільки вони поширюють обмеження на іноземні компанії та банки, які співпрацюють із санкційними організаціями, що ефективно інтегрує санкційну політику США у світову фінансову систему.

Станом на 2025-2026 роки санкційна політика Сполучених Штатів Америки щодо російської федерації перебуває у фазі переоцінки та часткової адаптації до нових геополітичних умов. У політичному дискурсі США активізується обговорення доцільності збереження певних обмежень, запроваджених у 2014-2022 роках, з урахуванням їхнього впливу на світову економіку та енергетичні ринки. Водночас адміністрація США наголошує на необхідності збереження ключових санкцій проти стратегічних секторів росії, зокрема оборонно-промислового комплексу та фінансової системи, як інструменту стримування військової активності росії [28].

У деяких політичних колах США та серед експертів обговорюється питання можливого часткового послаблення санкцій у разі зміни поведінки російської федерації або досягнення певних дипломатичних домовленостей. Зокрема, розглядаються сценарії вибіркового перегляду санкцій щодо окремих фінансових операцій чи енергетичних механізмів. Водночас такі ініціативи не означають загального скасування санкційного режиму, а радше вказують на його гнучкість та залежність від міжнародної політичної ситуації. Сьогодні основна позиція Сполучених Штатів залишається незмінною – санкції розглядаються як ключовий інструмент тиску до відновлення російською федерацією міжнародно визнаних норм поведінки [32].

Слід загадати також останні події щодо санкційної політики президента США Д. Трампа. Після початку військової операції проти Ірану Трамп запровадив пом’якшення щодо деяких санкцій. Послаблення санкцій проти російської федерації у 2026 році адміністрацією Дональда Трампа було зумовлене, на їх думку, енергетичними та макроекономічними факторами. Зокрема, зростання світових цін

на нафту на тлі нестабільності на Близькому Сході та ризиків для світових поставок енергоносіїв створювало загрозу економічній стабільності, зокрема внутрішньому ринку США. У цих умовах адміністрація вдалася до часткового та тимчасового послаблення санкцій, щоб збільшити пропозицію нафти на світовому ринку та стримати інфляційний тиск [30].

Послаблення санкцій було обмеженим та вибірковим і стосувалося, насамперед, енергетичного сектору. Зокрема, було запроваджено тимчасові ліцензії, що дозволяють здійснювати певні операції з російською нафтою, включаючи операції, пов'язані з обсягами, які вже були законтрактовані або транспортовані. Крім того, в деяких випадках відбувалося цілеспрямоване послаблення обмежень для окремих осіб та фінансових структур. Водночас ключові елементи санкційного режиму, зокрема обмеження доступу до західних технологій, фінансових ринків та товарів подвійного використання, залишалися чинними [31].

Рішення США викликало неоднозначну реакцію серед міжнародних партнерів. Європейські держави та Україна висловили стурбованість тим, що навіть часткове послаблення санкцій може підірвати ефективність спільного тиску на Росію та створити додаткові фінансові можливості для продовження війни. Водночас у трансатлантичних відносинах активізувалися дискусії щодо необхідності більш автономної політики безпеки для Європейського Союзу. У самих США це рішення також критикували політичні опоненти, які вбачали в ньому ризик стратегічного послаблення санкційного режиму.

Часткове послаблення санкцій мало обмежений, але відчутний вплив на російську економіку. Зокрема, воно сприяло збільшенню доходів від експорту енергоносіїв та певній стабілізації бюджетних надходжень, що критично важливо в умовах затяжної війни. За оцінками деяких аналітиків, додаткові надходження можуть сягати мільярдів доларів. Для України послаблення санкцій мало переважно негативні наслідки, оскільки потенційно збільшило фінансові можливості Росії для продовження військових операцій.

Підсумовуючи, слід зазначити, що Сполучені Штати Америки та Європейський Союз відіграють ключову та взаємодоповнюючу роль у формуванні санкційної політики. Механізми реалізації санкцій в обох випадках базуються на координації між інституціями, правовому регулюванні та міжнародній взаємодії, що забезпечує їхню всеохопність та ефективність. Водночас, еволюція санкційної політики демонструє її адаптивний характер, який змінюється відповідно до розвитку геополітичної ситуації та рівня загроз міжнародній безпеці, залишаючи санкції одним з основних інструментів впливу на державу-агресора.

РОЗДІЛ 3. НАСЛІДКИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХОДУ ЩОДО РОСІЇ

3.1 Економічні та політичні наслідки санкцій для російської федерації

Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну та зустріла перші пакети санкцій у досить сильних економічних позиціях. Її економіка була в хорошому стані та швидко відновлювалася після пандемії коронавірусу. У Фонді національного добробуту були накопичені значні кошти, а росії вдалося вивести частину золотовалютних резервів центрального банку з-під юрисдикції США, розпочавши цей процес після 2014 року.

Перші пакети санкцій і стали серйозним ударом по економіці країни-агресора, проте країна це відчула не одразу.

Важливо звернути увагу на дві речі:

– По-перше, очікування політичного істеблішменту міжнародних партнерів України були завищеними. Багато хто прогнозував швидку та масштабну фінансову кризу в російській федерації. Однак Центральний банк росії використав усі доступні інструменти для стабілізації ситуації та контролю фінансової системи.

– По-друге, одні з ключових санкцій – енергетичні – почали повноцінно діяти лише наприкінці 2022 – на початку 2023 років.

У п’ятий рік повномасштабної війни проти України росія вступила з відверто виснаженою економікою та накопиченими структурними дисбалансами. Зростання попередніх років, яке підживлювалося рекордними бюджетними витратами на війну, змінюється стагнацією. Паралельно поглиблюються фіскальні проблеми. Російський бюджет відверто не в змозі оплачувати всі військові та соціальні потреби, і це змушує владу, зокрема, переглядати бюджетні програми. У цьому контексті доцільно розглянути інфографіку нижче (див. Рис. 3.1) [13].

Рисунок 3.1 П’ятий рік дії санкції проти росії [13]

Минулого року Міністерство фінансів двічі переглядало параметри бюджету через недоотримання доходів від нафти і газу та завершило рік із рекордним дефіцитом у 5,6 трильйона рублів. Цього року проблеми нікуди не зникли: лише у січні 2026 року дефіцит склав 1,7 трильйона рублів, що також є рекордним показником. Для фінансування дефіциту державного бюджету та продовження війни росія вже використала більшу частину ліквідних активів Фонду національного добробуту. У 2025 році влада активно почала нарощувати внутрішній борг, який стрімко зростає. Так, внутрішні запозичення минулого року склали 7 трильйонів рублів, що на 74% більше, ніж у 2024 році. Попит на борг з боку банків активно підтримується центральним банком у формі операцій репо, що фактично є друкуванням грошей [13].

Сукупний вплив санкцій створює глибоку системну кризу в російській економіці, яка розгортається поступово, а не миттєво. Для оцінки ефективності

обмежувальних заходів доцільно звернутися до фактичних показників та тенденцій станом на кінець 2025 року.

Падіння ВВП та загроза рецесії. Після різкого економічного потрясіння у 2022 році ВВП рф у 2023-2024 роках продемонстрував певне зростання, але воно було значною мірою штучно забезпечене масштабним державним фінансуванням військово-промислового комплексу. Такий стимулюючий ефект виявився короткочасним. Вже у 2025 році економічна динаміка значно сповільнилася і фактично наблизилася до рецесійного стану. Навіть офіційні заяви російського керівництва підтверджують це: на кінець року темпи зростання ВВП оцінюються приблизно в 1%, що значно нижче за світові показники та попередні урядові прогнози. Таким чином, незважаючи на публічний оптимізм влади, російська економіка перебуває у стані стагнації.

Дефіцит бюджету та податковий тиск. Тиск санкцій суттєво обмежив дохідну частину російського бюджету. Зниження експортних надходжень, насамперед у паливно-енергетичному секторі, призвело до значного недовиконання планових доходів. В результаті дефіцит бюджету досяг критичних розмірів: значна частина регіонів завершила 2025 рік з негативними показниками, тоді як центральний уряд змушений покривати брак коштів за рахунок резервів та запозичень. Протягом осені 2025 року уряд неодноразово переглядав параметри бюджету, збільшуючи допустимий рівень дефіциту, але навіть ці заходи не забезпечили стабілізації. Для компенсації збитків приймалися непопулярні рішення, зокрема, підвищення ставки ПДВ до 22% з початку 2026 року. Це неминуче призводить до зростання цін та додаткового фінансового навантаження на населення. Паралельно посилюється податковий тиск на бізнес. Таким чином, основний тягар санкцій фактично перекладається на громадян та підприємства у вигляді інфляції та скорочення соціальних витрат.

Погіршення рівня життя та відтік населення. Економічна ситуація безпосередньо відображається на добробуті населення: реальні доходи

зменшуються, а рівень бідності зростає. У 2025 році зафіксовано зниження виробництва продуктів харчування до рівнів початку 2000-х років, що свідчить про кризові процеси в аграрному секторі. Вихід іноземних компаній з ринку та зростання цін на товари обмежують доступ населення до якісної продукції. Водночас значна кількість громадян, зокрема висококваліфікованих спеціалістів та молоді, залишають країну через мобілізацію та економічну нестабільність. Багато регіонів переживають занепад та безробіття, що змушує людей шукати альтернативні джерела доходу, зокрема військову службу. Таким чином, санкції опосередковано посилюють соціальну напругу, створюючи умови, за яких влада використовує економічні труднощі населення для мобілізаційних потреб.

Неефективність імпортозаміщення. Незважаючи на офіційні заяви, політика імпортозаміщення не дала очікуваних результатів у стратегічних секторах. Зокрема, в авіаційному секторі спроби замінити іноземні літаки вітчизняними зіткнулися з технологічними обмеженнями та дефіцитом комплектуючих. Це призводить до технічних проблем та підвищення ризиків у галузі. В автомобільній промисловості спостерігається повернення до застарілих моделей через обмежений доступ до сучасних технологій. У фармацевтичному секторі зберігається ризик дефіциту імпортних ліків. Загалом зростає залежність від паралельного імпорту через треті країни, що збільшує витрати та знижує надійність поставок. Все це свідчить про технологічне відставання російської економіки.

На завершення можна констатувати, що російська економіка опинилася у складній ситуації системного характеру. Незважаючи на офіційні заяви про адаптацію до санкцій, фактичні дані свідчать про протилежні тенденції: скорочення доходів, бюджетні проблеми, деградація інфраструктури та ослаблення ключових галузей. Водночас значні ресурси спрямовуються на ведення війни, що відбувається за рахунок зниження рівня життя населення. Події 2025 року продемонстрували поглиблення кризових явищ, що визнається навіть на офіційному рівні. Це свідчить

про те, що санкційний тиск має відчутний ефект і поступово обмежує економічні можливості держави-агресора, хоча й не призводить до негайних результатів [24].

Важливу роль у формуванні економічних наслідків санкцій відіграє енергетичний сектор російської федерації, який традиційно є ключовим джерелом доходів бюджету та валютних надходжень.

Енергетичний сектор дуже важливий для росії, оскільки саме за його рахунок спонсорується війна в Україні. Частка доходів від нафти і газу становила близько 50% федерального бюджету у другому кварталі 2022 року.

Рівень доходів від енергетичного сектору після повномасштабного вторгнення поступово знижується. У першій половині 2022 року чистий прибуток «Газпрому» міг би покрити всі витрати росії на національну оборону. Але до 2024 року збитки компанії вперше за 20 років оцінювалися в 7 мільярдів доларів.

По-перше, росія втратила ринок природного газу ЄС. Азійський та африканський ринки менш вигідні для російських компаній, оскільки ціна на газ нижча за ціну, за якою його купували європейські країни. Більше того, Китай, як один з найпривабливіших покупців газу для росії, не поспішає укладати додаткові угоди та збільшувати обсяги імпортованого російського газу. Тобто, у 2024 та 2025 роках, якщо динаміка санкцій не зміниться, росія не тільки не зможе повернути свої довоєнні доходи від продажу газу, але й ці доходи будуть зменшуватися з кожним роком.

По-друге, росія втратила європейський ринок нафти. Як і у випадку з газом, доходи, отримані від азійських клієнтів, поступаються доходам, які отримували російські компанії до повномасштабного вторгнення. Переорієнтація на азійський та африканський ринки допомогла країні лише підтримувати рівень видобутку сирої нафти, але не підтримувати рівень доходів.

Водночас обмеження цін на нафту з боку G7, ЄС та інших держав не є ефективними через відсутність готовності країн забезпечити дотримання росією правил щодо обмеження цін на нафту. Не створено належної процедури

моніторингу транзакцій та інших процедур, які б знизили рівень обходу обмежень російськими нафтовими компаніями. Крім того, нерідко трапляються випадки, коли самі країни G7 та ЄС допомагають росії уникати дотримання обмежень, зокрема страхуючи танкери та подаючи документи з неправдивими даними до відповідних органів.

Російські фінансові установи також починають відчувати вплив економічних санкцій. Відключення від SWIFT ускладнило транзакції між банками. Більше того, транзакції блокуються не лише західними країнами, а й державами, «дружніми» росії (Китай, Туреччина, ОАЕ). Останні роблять це через страх застосування до них вторинних санкцій США, що фактично означатиме блокування доступу до долара та американських фінансових установ [2].

Санкційна політика західних країн мала значні політичні наслідки для рф як на міжнародному, так і на внутрішньому рівнях. Перш за все, спостерігається посилення міжнародної ізоляції російської федерації, що проявляється у скороченні дипломатичних контактів, обмеженій участі в міжнародних ініціативах та зниженні рівня політичної взаємодії з більшістю розвинених країн. Це призвело до зниження ролі росії як активного суб'єкта міжнародних відносин та послаблення її позицій на світовій арені.

Важливим наслідком санкцій також стала трансформація зовнішньополітичної орієнтації рф. В умовах обмеженого доступу до західних ринків та партнерів росії активізувала співпрацю з азійськими країнами, насамперед Китаєм та Індією, а також країнами Глобального Півдня. Така переорієнтація супроводжується зростанням залежності від обмеженого кола партнерів, що знижує рівень зовнішньополітичної автономії росії та впливає на характер її міжнародних рішень.

Крім того, санкційний тиск сприяв зменшенню міжнародного впливу росії. Обмеження економічних ресурсів, доступу до технологій та міжнародних фінансових інструментів ускладнюють реалізацію її зовнішньополітичних

ініціатив, а також можливості підтримки союзників та участі в глобальних проектах. Це поступово послаблює її позиції в системі міжнародних відносин та зменшує її геополітичний вплив.

На внутрішньополітичному рівні санкції стали одним із факторів посилення авторитарних тенденцій. В умовах зовнішнього тиску спостерігається подальше посилення централізації влади, розширення контролю над інформаційним простором, обмеження діяльності незалежних ЗМІ та опозиційних структур. Ці процеси сприяють підтримці політичної стабільності, але водночас призводять до звуження політичного плюралізму та демократичних свобод у державі.

Загалом, політичними наслідками санкцій для російської федерації є її міжнародна ізоляція, зміна зовнішньополітичної орієнтації, зменшення міжнародного впливу та трансформація внутрішньополітичної системи в бік посилення авторитаризму [25].

Західні санкції мали складний економічний та політичний вплив на росію: уповільнення економічного зростання, збільшення дефіциту бюджету, посилення ізоляції та зменшення міжнародного впливу. Загалом, вони поступово обмежують ресурси та можливості держави, не призводячи до негайних змін.

3.2 Оцінка ефективності санкційної політики Заходу

Ефективність санкційної політики слід оцінювати за такими критеріями: економічний вплив (динаміка ВВП, інфляція, бюджетні показники), фінансова стабільність, технологічна залежність, рівень міжнародної інтеграції, а також ступінь досягнення політичних цілей санкцій.

Оцінка ефективності санкційної політики Заходу щодо російської федерації є складним завданням, оскільки її результати проявляються не миттєво, а є відкладеними та багатовимірними. Ефективність санкцій слід аналізувати через їх вплив на економічну стабільність держави-мішені, здатність обмежувати її

ресурсну базу, змінювати поведінку політичного керівництва та досягати заявлених цілей зовнішньої політики.

З економічної точки зору, санкції демонструють значний вплив на ключові макроекономічні показники російської федерації. Обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків, технологій та інвестицій призвели до структурних дисбалансів в економіці, скорочення експортних доходів та збільшення дефіциту бюджету. Особливо помітним є скорочення доходів від енергетичного сектору, який традиційно складав основу доходів бюджету. Водночас, часткова адаптація економіки, зокрема шляхом переорієнтації експорту на альтернативні ринки та використання механізмів обходу санкцій, дозволила росії уникнути негайного економічного колапсу.

Важливим аспектом оцінки ефективності санкцій є їхній вплив на фінансову систему. Відключення деяких банків від міжнародних платіжних систем, обмеження доступу до капіталу та запровадження вторинних санкцій значно ускладнили міжнародні розрахунки. Це збільшило транзакційні витрати та знизило привабливість російської економіки для іноземних партнерів. Водночас, наявність альтернативних платіжних каналів та співпраця з окремими державами частково компенсують ці обмеження, що знижує загальну ефективність санкцій у фінансовій сфері.

Політична ефективність санкцій проявляється, перш за все, у зміні міжнародного становища російської федерації. Санкції сприяли її частковій ізоляції від західних інституцій, зменшенню участі в міжнародних процесах та погіршенню її іміджу на світовій арені. Вони також стали фактором переорієнтації зовнішньої політики росії на співпрацю з країнами Азії та Глобального Півдня, що, однак, супроводжується посиленням залежності від обмеженого кола партнерів та зменшенням стратегічної автономії.

За даними Міжнародного валютного фонду та Світового банку, темпи економічного зростання російської федерації уповільнилися після запровадження масштабних санкцій, а структура зовнішньої торгівлі зазнала значних змін.

Однак, оцінюючи ефективність санкцій, слід враховувати, що вони не досягли ключової короткострокової мети – зміни політичного курсу російської федерації або припинення її агресивних дій. Це свідчить про обмеженість санкцій як інструменту примусу в сучасних міжнародних відносинах.

Водночас ефективність санкційної політики обмежується низкою структурних факторів. Серед них важливе місце займає складність повного контролю за дотриманням санкцій, що призводить до появи схем їх обходу через треті країни та використання «паралельного імпорту». Значну роль також відіграє неоднорідність позицій держав-партнерів, деякі з яких продовжують економічну співпрацю з російською федерацією, пом’якшуючи загальний ефект обмежень. Крім того, адаптивні можливості російської економіки, зокрема диверсифікація торговельних потоків, переорієнтація на альтернативні ринки та внутрішня мобілізація ресурсів, дозволяють частково компенсувати негативний вплив санкцій. Як наслідок, це знижує їхню загальну ефективність та уповільнює досягнення стратегічних цілей санкційної політики.

Таким чином, санкційна політика Заходу є частково ефективною: вона суттєво вплинула на економічний стан росії, обмежила її фінансові та технологічні можливості, а також сприяла міжнародній ізоляції. Водночас її ефективність є поступовою та не забезпечує швидкого досягнення політичних змін, що зумовлює необхідність комплексного підходу та довгострокового застосування санкційного тиску в поєднанні з іншими інструментами міжнародної політики.

ВИСНОВКИ

У ході роботи було досліджено політику західних санкцій проти російської федерації як інструменту міжнародного впливу, проаналізовано її теоретичні основи, особливості формування, механізми реалізації, а також економічні та політичні наслідки та ефективність застосування. Встановлено, що міжнародні санкції є одним із ключових інструментів зовнішньої політики, що використовуються для обмеження ресурсного потенціалу держави-агресора та впливу на її політичну поведінку без застосування військової сили. Водночас їх ефективність значною мірою залежить від рівня міжнародної координації, узгодженості правових механізмів та здатності швидко реагувати на зміну умов.

Дослідження показало, що політика західних санкцій проти російської федерації формувалася поступово та значно посилювалася після 2014 року у відповідь на анексію Криму, а також після 2022 року в результаті повномасштабної агресії проти України. Провідну роль у її формуванні відіграють Сполучені Штати та Європейський Союз, які координують запровадження широкого спектру обмежень, включаючи фінансові санкції, обмеження доступу до технологій, секторальні санкції в енергетичному секторі та персональні обмеження. Водночас, практика впровадження санкцій виявила певні недоліки, зокрема, фрагментацію підходів окремих держав, складність уніфікації правових норм та недостатню ефективність механізмів контролю.

Аналіз економічних наслідків показав, що санкції суттєво вплинули на економіку російської федерації, обмеживши доступ до міжнародних фінансових ресурсів, інвестицій та передових технологій. Це призвело до структурних змін в економіці, скорочення експортних доходів, особливо в енергетичному секторі, та зростання залежності від внутрішніх ресурсів та альтернативних торговельних партнерів. Водночас економіка продемонструвала здатність до адаптації шляхом

диверсифікації зовнішньоекономічних зв’язків, розвитку внутрішнього виробництва та використання механізмів обходу санкцій.

Політичні наслідки санкцій проявилися у частковій міжнародній ізоляції рф, зменшенні її участі у світових інституціях та зміні геополітичних пріоритетів. Відбулася переорієнтація зовнішньої політики на співпрацю з країнами Азії, Близького Сходу та Глобального Півдня, що супроводжувалося формуванням нових економічних та політичних залежностей.

Реакція російської федерації на санкційний тиск характеризується багатовекторністю та активною адаптацією. Зокрема, було вжито заходів щодо переорієнтації зовнішньої торгівлі на альтернативні ринки, реалізації політики імпортозаміщення, розвитку національної фінансової інфраструктури, пошуку нових логістичних та платіжних каналів. Крім того, росія активно використовує механізми обходу санкцій через треті країни, що частково нейтралізує ефективність обмежень. У відповідь на санкційний тиск також спостерігається посилення внутрішньої економічної мобілізації та державного регулювання ключових секторів економіки.

Оцінка ефективності західної санкційної політики свідчить про її частковий характер. З одного боку, санкції досягли значного економічного та політичного впливу, обмежуючи ресурсні можливості країни-агресора та ускладнюючи її інтеграцію у світову економіку. З іншого боку, вони не забезпечили досягнення ключових політичних цілей у короткостроковій перспективі, зокрема, змін у зовнішній політиці держави. Це пояснюється адаптивними можливостями економіки, наявністю альтернативних каналів співпраці та недостатньо повною міжнародною координацією санкційної політики.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що сучасна санкційна політика світового співтовариства потребує подальшого вдосконалення. Перш за все, необхідно зміцнити її правову базу, забезпечити вищий рівень міжнародної координації та уніфікації підходів, а також

удосконалити механізми контролю за дотриманням санкцій та мінімізації їх обходу. Важливим напрямком є підвищення ефективності прийняття рішень та реалізації санкцій, оскільки в умовах сучасних глобальних викликів швидкість реагування відіграє вирішальну роль.

Таким чином, сучасний етап розвитку міжнародних відносин вимагає від світового співтовариства комплексного, системного та скоординованого підходу до санкційної політики. Тільки поєднуючи економічні, політичні та правові інструменти, а також швидко реагуючи на зміни міжнародної обстановки, санкції можуть залишатися ефективним механізмом впливу та забезпечення міжнародної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулаєв Р. А. Правове регулювання санкцій у праві Європейського Союзу: дис. … д-ра філософії. Одеса, 2022. 210 с.

2. Бернацький Б. Вплив міжнародних санкцій на політику та економіку рф у 2024-2025 рр. Київ, 2026. URL: https://analytics.intsecurity.org/russia-sanctions-impact/ (дата звернення: 23.03.2026).

3. Ведькал В. А., Агамалієв Е. А. Теоретичні та практичні аспекти санкцій у міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 575-577.

4. Горда Ю. І. Місце економічних санкцій у механізмі застосування застереження про публічний порядок у міжнародному приватному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 230 с.

5. Енергетична безпека Європи: виклики та перспективи. Центр Розумкова. Київ, 2022. URL: https://razumkov.org.ua (дата звернення: 23.03.2026).

6. Івасечко О., Горбачова Л. Еволюція санкційної політики ЄС та оцінка її ефективності в контексті російсько-української війни. *Вісник Львівського університету*. Серія : філос.-політолог. студії. 2025. Вип. 61. С. 317-326.

7. Карлюга Є. К. Поняття санкцій в доктрині міжнародного права. *Правова держава*. Одеса, 2024. № 54. С. 152-163.

8. Кінаш Т. В. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики держав : кваліфікаційна робота. Спеціальність : 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Тернопіль, 2023. 60 с.

9. Капітоненко М. Антиросійські санкції: інструмент впливу чи демонстрація безсилля? *Міжнародний центр перспективних досліджень*. Київ, 2018. 20 с.

10. Киридон А. М., Троян С. С. Російсько-українська війна. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Російсько-українська війна (дата звернення: 23.03.2026).

11. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз у міжнародних відносинах. Київ : Київський університет, 2020. 560 с.

12. Краєв О. Санкції США проти РФ: поточний огляд та перспективи : *Аналітична записка програми Північна Америка Ради зовнішньої політики «Українська призма» в рамках проєкту за підтримки міжнародного фонду «Відродження».* 2023. 15 с.

13. Кисляк Р. Що насправді відбувається з економікою росії під дією міжнародних санкцій. 2026. URL: https://slawa.tv/91927990/shcho-naspravdi-vidbuvatsya-z-ekonomikoyu-rosi-pid-diyu-mizhnarodnih-sanktsij (дата звернення: 23.03.2026).

14. Матвійчук Н. В. Міжнародні санкції як інструмент зовнішньої політики. Вісник маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. 2022. Вип. 33-34. С. 71-79.

15. Оцоколіч В. Три роки повномасштабного вторгнення рф: санкційна дипломатія примусу. 2025. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/234066_tri-roki-povnomasshtabnogo-vyskovogo-vtorgnennya-rf-sanktsyna-diplomatya-primusu (дата звернення: 23.03.2026).

16. Панченко В. Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід.* 2017. № 17. С. 10-16.

17. Пастовенський А. С. Політика санкцій Європейського Союзу щодо російської федерації: інструмент захисту міжнародного правопорядку. *Політикус* : науковий журнал. 2025. Вип. 1. С. 216-225.

18. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень.* 2014. № 42. 16 с.

19. Седляр Ю. О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика : монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 412 с.

20. Ситоренко Ю. Поняття та види міжнародно-правових санкцій. Одеса, 2020. 3 с.

21. Соколовська О. М. Санкції як засіб зовнішньополітичного впливу. Вісник НТУУ «КПІ». Серія : Політологія. Соціологія. Право. 2022. Вип. 3 (55). С. 82-86.

22. Стоян Є. О., Артеменко К. С., Пишенкова О. В. Санкційна відповідь ЄС на повномасштабну війну в Україні (політико-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 4. С. 735-738.

23. Санкції ЄС проти росії внаслідок вторгнення в Україну. Європейська комісія. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_uk (дата звернення 23.03.2026).

24. Санкції проти рф: огляд ефективності та плани на майбутнє. 2026. URL: https://ndu.kr.ua/855-sanktsiji-proti-rf-oglyad-efektivnosti-ta-plani-na-majbutne (дата звернення: 23.03.2026).

25. Спиридонов І., Морозов О. Переваги та недоліки санкцій: приклад російсько-української війни. *Adastra.* 2025. URL: https://adastra.org.ua/blog/perevagi-i-nedoliki-sankcij-priklad-rosijsko-ukrayinskoyi-vijni (дата звернення: 23.03.2026).

26. Якимчук Н. Sanctions as a legal phenomenon in the law of Ukraine and international standards of their application. *Конституційно-правові академічні студії*. 2021. Вип. 1. С. 73-86.

27. Charap S., Colton T. Everyone Loses: The Ukraine Crisis and the Ruinous Contest for Post-Soviet Eurasia. London : Routledge, 2017. 216 p.

28. Congressional Research Service. U.S. Sanctions on Russia: Recent Developments and Policy Considerations. Washington, 2025.

29. Dreyer I., Luengo-Cabrera J. On the Economic Impact of Sanctions against Russia. Brussels : European Union Institute for Security Studies, 2022. 40 p.

30. Kaine and Gallego Lead Letter Pressing Trump Administration About Decision to Ease Sanctions on Russia and Iran. Tim Kaine. 2026. URL: https://www.kaine.senate.gov/press-releases/kaine-and-gallego-lead-letter-pressing-trump-administration-about-decision-to-ease-sanctions-on-russia-and-iran

31. Kojala L., Leskevicius V. Oil waivers risk sustaining Russia’s war effort amid the Iran war. 2026. URL: https://www.atlanticcouncil.org/dispatches/oil-waivers-risk-sustaining-russias-war-effort-amid-the-iran-war/

32. U.S. Department of the Treasury. Sanctions Programs and Country Information. URL: https://home.treasury.gov (дата звернення: 23.03.2026).